

О ИСЛАМУ

ДАРКО ТАНАСКОВИЋ, *ИСЛАМ: ДОГМА И ЖИВОТ*, СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА, ТРЕЋЕ ДОПУЊЕНО ИЗДАЊЕ, БЕОГРАД 2018.

Ислам је последња велика монотеистичка и природна религија настала на семитском Блиском истоку. У својој етногенези, обухвата широки спектар различитих култура и традиција, претежно семитског јудео-хришћанства, сиријско-палестинског типа, с извесним премисама абисинијске провенијенције, потпуно независне од хеленске теологије апостола Павла, и апостолско-светоотачког предања. Такво семитско јудео-хришћанство, вековима је живело у несторијанизму и монофизитству, и предњој Азији, све до Кине и Индије али је наставило да живи у исламу, и даље. Разлози томе су, делимично, што је ислам настао на темељима касноантичке Арабије, с већ утврђеним политеистичким и синкретистичким религијским култом. Ако узмемо у обзир историјске чињенице да је Арабљанско полуострво, вековима пре појаве најмлађе и најстроже семитске религије, било класичан пример детрадиционалног окружења хетеродоксних јудео-хришћанских и јеврејских групација, вековима интегрисаних политичким и транскултуралним интересима, а нека арабљанска племена у вазалском односу с ондашњим великим царствима Византијским (Гасаниди) и Персијским (Лахмиди у ал Хири), јасан је и неспоран утицај јудео-хришћанских и књижевних апокрифних традиција.

У таквом религијском плурализму, Мухамед је био у прилици да се упозна, у непосредним контактима са хришћанима и Јеврејима, не увек богословски аутентичног казивања, с изворима *Светог писма* и *Талмуда*, и других мидријашких апокрифа. Све је то, по речима проф. Танасковића, преосмишљено кроз митски оквир поимања времена и простора, нашло своје место, или бар одраз у *Курану*. Ислам се у смислу садржинског континуитета, тако исказује као наставак и довршење семитског монотеистичког циклуса, зачетог на

Блиском истоку. У том циклусу објаве, представља квалитативну новину или, као јудаизам „плус Мухамедово посланство”, или „кривотворено хришћанство”. Потенцијално нај-аутентичнији извор сазнања о историјској појави Мухамеда, његовом окружењу и животу, јесте *Куран* „Свето писмо ислама”. У основи целокупне арапско-исламске духовности и културе стоји *Куран*, вечна Књига Алахова, а све остале људским умом и руком састављене Књиге, *Мусхаф*.

Мухамеда су оптуживали, његови мекански сународници, да је опседнут злим духом-генијем (*меџнун*), да је врач и видовњак (*кахин*), или тајанствени маг (*сахир*), па и песник (*шаир*), што *Куран* изричито оспорава. Он је себе сматрао пророком који је био задужен да људима саопшти „арапски Куран”. Према муслиманском веровању сви пророци и посланици, закључно с Мухамедом, „печатом пророштва”, објављују једну, истоветну објаву, само су језици различити. У *Курану* се снажно наглашава да је Алах један, јединствен Бог (сура 112), која уз прву суру *Ал Фатих* („Отварачицу”), оповргава било какву могућност присаједињења Богу неог потомка или сродника. Тиме се нарушава политеистичко схватање о Божијим кћерима, и негирање вере у хришћанску исповедну догму о Светој Тројници и Оваплоћењу Бога Логоса који је постао савршени Богочовек. Јевреји и хришћани се, у *Курану*, изриком коре и опомињу као „идолопоклоници” (сура 9, 30-31). Професор Танасковић казује да, на чудесан начин, мешају антропоморфно и метафизичко, што је одраз преисламске традиције сликовитог песничког изражавања, никако колебања у погледу апсолутно трансцендентне природе Бога. Алах је недоступан човеку, обраћа му се, али му се човек не може обратити. У својој тајни, недокучив је људској спознаји, Творац је човеку „ближи од вратне жиле куцавице”, јер је све у свету његово дело и у опсегу његовог свезнања.

Анђели су створени тако, за разлику од човека, од светлости (*нур*), славе Алаха, чувају небески *Куран* и врше разне дужности за одржавање божанског поретка у свету. Поред четворице најближих анђела (*макарабун*), посебно близак у објави истиче се пророк Исус, за муслимане, син Маријин, која је једино женско име поменуто у *Курану*, а анђели су јој најавили рођење „дечака честитог”. Он је један „од Алаху блиских”, кога ће Господар свега постојећег поучити „писму и мудрости, и Теврату и Инцилу” (сура 3, 48). У сури 5, 110, наводи се : „Кад Алах рекне: О Иса, сине Мерјемин, сјети се благодати Моје према теби и мајци твојој: кад сам те Цибрилом помогао па си с људима, у бешици и као зрео муж, разговарао; и кад сам те писмености и мудрости,

и Теврату, и Инцилу научно...”, чиме се експлицитно и јасно наговештава да је Исус створен кроз „Реч Алахову“, кроз творачку Реч *кун!* (*fiat*), коју Бог „врже у Марију”, оживљен је Божијим дахом који, по професору Танасковићу, доказује небеско надахнуће његовог потврђивања.

Најављивању Краја времена, Судњег дана и Страшног суда припада наглашено место у најранијим деловима Објаве, које је Мухамед саопштио у Меки. Томе ће претходити раздобље крајњег безверја, као „опште место” укупне монотеистичке апокалиптике, када ће се на свету појавити Алахов изасланик, Махди, исламски Месија, који код шиита у личности Исуса Христа има значајнију и знатно израженију улогу апокалиптичког деловања. Његов долазак повезан је са појавом Деџала, исламског Антихриста, кога ће Исус погубити и помолити се Богу у Јерусалиму. У свим овим сегментима могао би се средишњи корпус муслиманске апокалиптике и есхатологије, свести или у појединим сегментима препознати паганско, јудаистичко и хришћанско али и митолошко наслеђе. Иако у *Курану* нема развијенијих описа пакла, али их је касније усмена традиција развила до фантастичних појединости (бездан од седам кругова), рај се у предочавању есхатолошких појмова тумачи у симболичном и метафоричком кључу (подељен је на четири или осам хоризоната). Ова и слична „хедонистичка обећања” рајских ужитака, муслимански ауторитети, су све материјалне и телесне представе објашњавали као стилске фигуре, параболе, алегорије и метафоре, док су други у опису раја видели „бескрајни оргазам”, или уносили бајке из персијске и индијске митологије. С обзиром да се Објава упућује арапском живљу, у VII столећу, како би људе приволела исламу, и да им се не приказује рај филозофа него рај бедуина, то је стога што се у религијском језику, по професору Танасковићу, *не разликује израз од поруке* и невоља изгледа у томе што су људи, за сва времена, више остали бедуини, него постали филозофи.

Што се тиче исламског нормативног предања *суне*, за коју је млада, већ моћна муслиманска зеједница тврдила да је Веровесник био Богом вођени узор правоверног живљења и понашања, па су побожни муслимани желели да сазнају што више појединости, како би се и сами могли равнати, према том „бихејвиоралном комплексу”, остаје питање, зашто су се при вредновању предања, с обзиром на њену специфичну функцију и грађу ове исламске традиције, нужно уважавали само унутарисламска мерила, а не објективне и научне утврђивости њихове историјске доследности у коју су доследно сумњали. Оријентални хиперкритицизам ублажен је јер

су, како професор Танасковић закључује, накнадне анализе показале да се знатан део традиције може сматрати веродостојним.

Поред главних верских дужности „стубова вере” у исламу и појма цихада, и разних друштвених феномена везаних за политичке процесе унутар кретања савременог исламског света, нарочито је интересантан, у Танасковићевој Књизи, нов приступ и поглавље „жене у исламу”. Ако прихватимо да је за успостављење веродостојне представе о положају жене у исламу битан предуслов, онда се као чврсто методолошко становиште, мора прихватити да је изворник *Куран и суна*. Међутим, за положај жене у *Курану*, у предању и у шеријатском праву, не постоји један, јединствени, или универзални одговор, јер је чињеница да жене заузимају различита места и положаје у земљама, или у урбаним центрима исламског света. *Куран* формулише, начелно, супериорност мушкарца над женом. У религијском култу, мушкарац и жена су, начелно и теоријски, изједначени. Религиозне дужности и запознати ислама, с малим ограничењима, прихватљива су и за жене због биолошке специфности која се односи на културну нечистоту, али им је дозвољен приступ и посета џамијама. У *Курану* је генерални став заступљен на основу преисламских обичаја по питању: греха, брака, и могућности развода, јер брак у исламу није света тајна и њен сакрални карактер схвата се као „чврста обавеза” између мужа и жене.

Да би се све ове догматско-богословске потешкоће које се односе на *садржај вере и етос*, правилно формулисале, неопходно је започети дијалог ставити на здраве *изворне теолошке и историјске основе*, које нужно подразумевају обострану прихватљивост јудејских и хришћанских свештених текстова у њиховој данашњој форми. Само на тај начин муслимани се могу у исламском *Weltanschauung-u* упознати са аутентичним јудејским и хришћанским списима и учењима, које је Црква сачувала у канонским списима и апостолско-светоотачком предању. Нова, трећа, употпуњена књига *Ислам: догма и живот*, српског оријенталисте и филолога професора Танасковића, на ненадмашан начин, књижевно романескним стилском и језичком супериорношћу, за савремену српску оријенталистику, предствала најзначајнији прегледни текст о исламу, написан на српском језику. Обухваћени су најзначајнији обриси историје и мисли ислама, уз концизну информативност која, српском читаоцу, приближава вишевековне односе муслимана и хришћана, полемички контекст и проблематизацију о појму аутентичних свештених књига, истинитости онога у Кога, или у шта се верује. Данашња „фиксираност” куранског текста није плод

некакве божанске интервенције која је била истовремена са самим објављивањем, него плод и труд залагања трећег халифе Османа (тзв. Османова вулгата). Проблем није у погрешном методолошком приступу *textus-a receptusa-a Курана* према издањима за јудаизам (масоретског текста *Танаха*, а за хришћане Старозаветног превода Седамдесеторице и грчког превода *Светог Писма Новог завета*), него у исламско-јудео-хришћанској полемици појма „тахрифа”, по коме „људи или народи Књиге” заснивају своје веровање на погрешним основама, свештени текстови *Торе и Новог завета*, за муслимане, јесу интерполиране варијанте Теврата и Инцила. Насупрот њима, стоји непромењив, апсолутно унификован *Куран*, супериорнији над свим осталим књигама. Таква негативна инклузија може се наћи и са хришћанске стране у светоотачким списима Св. Јована Дамаскина, у којима се ислам тумачи као јерес.

Ако нам је данас неопходан дијалог, он мора бити постављен на здраве теолошке основе (укључујући, поред догматских и питања друштвеног и личног етоса) који неће подразумевати пројекцију себе и постављење захтева, готово не оних за које знамо да их онај други у дијалогу не може испунити и остати он сам.

Изузетна књига *Ислам: догма и живот*, највећег српског оријенталисте, професора Танасковића, представља свима нама најзначајнији прегледни текст о исламу, написан на српском језику.